

GOVOR MRŽNJE: MEĐUNARODNI STANDARDI LJUDSKIH PRAVA I PRAVNI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI

Sevima Sali-Terzić
Sarajevo, januar 2013. godine

Presudom od 22. juna 2011. godine, Geert Wilders, holandski ultradesničar i član holandskog Parlamenta, oslobođen je od optužbe za podsticanje mržnje i diskriminaciju muslimana. Iako je sud njegovu retoriku zbog koje je bio optužen nazvao „neotesanom“, zaključio je da njegove izjave u javnim nastupima, na internetskim forumima i u kratkom političkom filmu „Fitna“ o islamu kao terorističkoj religiji, o potrebi zabrane useljavanja muslimana i sl., ne predstavljaju govor mržnje, zato što „neotesano ponašanje nije kažnjivo“.¹ Ova odluka suda, uz obrazloženje da su njegove izjave date u širem kontekstu javne debate o imigraciji, multikulturalizmu i identitetu, pojačala je ionako žestoku debatu ne samo u Holandiji, već i u cijeloj Evropi. Različita se pitanja postavljaju u vezi sa određivanjem granice između slobode govora i onoga što se često naziva govorom mržnje. Kada pravo na slobodu izražavanja preteže nad nekim drugim pravom? Da li je to uvijek kada je „kontekst odgovarajući“ i ko i po kojim standardima to procjenjuje? Šta je govor mržnje i gdje je granica preko koje se ne smije preći u korištenju prava na slobodu izražavanja? Kakva je uloga medija? Da li zakon reguliše i/ili sankcioniše govor mržnje i kakvi su uopće međunarodni pravni standardi?

U društvima različitosti (kulturnim, vjerskim, etničkim i sl.), nesumnjivo je potrebno pronaći način da se pomiri pravo na slobodu izražavanja sa drugim pravima, npr. pravom na slobodu mišljenja, uvjerenja i vjere sa drugim pravima sa kojima ovo prvo može doći u sukob, npr., pravom na privatnost ili sa pravom na nediskriminaciju. Sva ova prava su osnovna ljudska prava, pa stoga često i postoji problem kada se mora „odvagati“ koje pravo preteže nad nekim drugim.

1. Sloboda izražavanja nasuprot govoru mržnje – međunarodni standardi

1.1. Sloboda izražavanja

Sloboda izražavanja, koja uključuje slobodu štampe, predstavlja, kako to Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) kontinuirano naglašava, jedan od temelja demokratskog društva, naročito kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa. Ona štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen, i ne primjenjuje se samo za izražavanja koja se smatraju korisnim ili neuvredljivim nego, također, i za ona koja mogu uvrijediti, šokirati ili uznemiriti.² Jedino ograničenje koje se zasniva na sadržaju, prema praksi Evropskog suda, odnosi se na širenje ideja kojima se promovira nacistička ideologija, negira holokaust i poziva na mržnju i rasnu diskriminaciju, zato što je „naročito svjestan vitalnog značaja suprotstavljanja rasnoj diskriminaciji u svim njenim oblicima i manifestacijama“.

¹ <http://www.vecernji.hr/vijesti/geert-wilders-sudu-osloboden-optuzbi-sirenje-mrznje-clanak-303576>

² *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 7.12.1976. godine, serija A br. 24.

Sloboda izražavanja, međutim, nije apsolutna sloboda: uživanje prava na slobodu izražavanja nosi posebne dužnosti i odgovornosti i može biti predmetom restrikcija radi zaštite prava drugih ili društva u cjelini, na način propisan članom 10. stav 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija). Prema navedenoj odredbi, država može ograničiti pravo na slobodu izražavanja ako su ta ograničenja „propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu, u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog interiteta ili javne sigurnosti, za sprečavanje nereda ili kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanje širenja povjerljivih informacija, ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“. Stoga je, u brojnim odlukama, Evropski sud naročito naglasio „da tolerancija i pravo na jednako dostojanstvo svih ljudskih bića čini osnovu demokratskog, pluralističkog društva“, zbog čega je nekada potrebno „u nekim demokratskim društvima sankcionisati ili čak spriječiti sve oblike izražavanja kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava mržnja zasnovana na netoleranciji (uključujući vjersku netoleranciju)“, pod uslovom da su uslovi, ograničenja i kazne koje se mogu izreći „proporcionalni legitimnom cilju koji se želi postići“. ³ Dakle, vlasti imaju obavezu da pronađu pravu mjeru i uspostave odgovarajući balans između različitih, suprotstavljenih prava i interesa.

1.2. Koncept pojma „govor mržnje“

Ne postoji općeprihvaćena definicija pojma „govora mržnje“ iako se često koristi. Definicije se razlikuju i u međunarodnim dokumentima. Na univerzalnom nivou, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, zabranjuje se „svaka ratna propagandu“, kao i „svako zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje“, a garantuje se i „jednaka zakonska zaštita od diskriminacije, bez obzira na bilo kakve 'razlike““. Ili, kako je to objašnjeno u Općim komentarima UN Odbora za ljudska prava koji se odnose na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, „nijedna manifestacija religije ili vjere ne smije postati propaganda za rat ili zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja predstavlja podsticanje diskriminacije, neprijateljstva i nasilja“, pa su „države članice obavezne donijeti zakone kojima se zabranjuju takva djela“. ⁴ Prema Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, države članice imaju obavezu proglasiti krivičnim djelom „svako širenje ideja zasnovano na rasnoj nadmoćnosti ili mržnji, podsticanje na rasnu diskriminaciju, svaki čin nasilja ili podsticanja na nasilje protiv bilo koje rase ili grupe osoba druge boje kože ili etničkog porijekla, kao i pružanje bilo kakve pomoći rasističkim aktivnostima, uključujući i finansiranje“. Uz to, države članice imaju obavezu da „sve organizacije, te bilo kakve propagandne aktivnosti koje promoviraju i podstiču na rasnu diskriminaciju“ proglase nezakonitim, da „sudjelovanje u takvim organizacijama i aktivnostima“ propišu kao krivično djelo, kao i da zabrane „predstavnicima javne vlasti ili javnih institucija, nacionalnih ili lokalnih, da promoviraju ili podstiču rasnu diskriminaciju“.

Na regionalnom nivou, Vijeće Evropske unije je usvojilo Okvirnu odluku Vijeća 2008/913/JHA od 28.11.2008. godine o suzbijanju određenih oblika i izraza rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava („Okvirna odluka“). ⁵ Cilj Okvirne odluke je, između ostalog, osigurati da

---

³ *Müslüm Gündüz protiv Turske*, presuda od 4. decembra 2003. godine, aplikacija br. 35071/97

⁴ General comment 22., 30/07/93

[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument)

⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:0058:EN:PDF>

rasizam i ksenofobija budu ujednačeno propisani kao krivična djela u državama članicama i sankcionisani kaznama koje će biti efektivne, proporcionalne i odvraćajuće u cijeloj EU, a koje će se kretati u rasponu od najmanje jedne do tri godine zatvora. Odlukom se također propisuju kao zabranjena sljedeća ponašanja, koja su motivirana rasizmom i ksenofobijom:

- javno podsticanje na nasilje ili mržnju usmjereno protiv grupe lica ili članova takve grupe definisanih po osnovu rase, boje, porijekla, religije ili uvjerenja, ili nacionalnog ili etničkog porijekla;
- javno širenje ili distribucija pisanih materijala, slika ili drugog materijala koji sadrži rasistička i ksenofobična izražavanja;
- javno opraštanje, poricanje ili teško trivijaliziranje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina kako su definisani u Statutu Međunarodnog krivičnog suda (čl. 6-8) i zločina definisanih u članu 6 Povelje Međunarodnog vojnog tribunala, kada se to čini na način koji će vjerovatno podstaći nasilje ili mržnju protiv neke grupe ili pripadnika te grupe.

Navođenje, pomaganje i podsticanje za ova krivična djela je, prema Okvirnoj odluci, također kažnjivo. Osim toga, u svim slučajevima, rasizam i ksenofobija kao motiv za učinjenje krivičnog djela smatraće se otežavajućom okolnošću ili, alternativno, takav motiv može biti uzet u obzir prilikom odlučivanja o kazni.

Na nivou Vijeće Evrope, nekoliko međunarodnih ugovora garantuje nediskriminaciju: Evropska konvencija, Evropska socijalna povelja, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina. Razvoj novih tehnologija, međutim, tražio je i novi pristup. Naročito je važno spomenuti Dodatni protokol uz Konvenciju o cyber kriminalu iz 2003. godine (Dodatni protokol), kojim se nalaže krivični progon za djela rasističke i ksenofobne prirode počinjena korištenjem kompjuterskih sistema.⁶ Ovim dokumentom zabranjuje se distribucija ili „bilo koji drugi način činjenja dostupnim javnosti“ rasističkog i ksenofobičnog materijala putem kompjuterskih sistema, a za potrebe Protokola rasistički i ksenofobični materijal definiše se kao:

bilo koji pisani materijal, bilo koja slika ili neko drugo iznošenje ideja ili teorija koje zagovaraju, promoviraju ili podstiču mržnju, diskriminaciju ili nasilje protiv osoba ili grupa osoba na osnovu rase, boje kože, nacionalnog ili etničkog porijekla, kao i religije ako se koristi kao osnova za bilo koji od ovih faktora.

Također, što je veoma važno, države potpisnice obavezuju se da kao krivično djelo propišu prijetnje i uvrede motivirane rasizmom i ksenofobijom, kao i distribuiranje kroz kompjuterske sisteme materijala koji „poriče, znatno umanjuje, odobrava ili opravdava djela genocida ili zločina protiv čovječnosti, kako ih definiše međunarodno pravo“.

Osim ovih pravno obavezujućih dokumenata, Komitet ministara Vijeća Evrope donosi i preporuke državama članicama kako bi usvojile određene pravne standarde inspirisane

---

⁶ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm> Dodatni protokol je stupio na snagu 1.3.2006. godine. BiH je ratifikovala ovaj dokument 19.5.2006. godine, a stupio je na snagu 1. septembra 2006. godine.

zajedničkim pravilima definisanim u tim preporukama. U kontekstu sprečavanja govora mržnje, naročito je važna Preporuka Komiteta ministara o govoru mržnje iz 1997. godine, u kojoj je govor mržnje definisan kao:

svi oblici izražavanja kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam i drugi oblici mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, imigrantima ili ljudima imigrantskog porijekla.⁷

U Preporuci se traži od vlasti i javnih institucija na svim nivoima da se ne samo “suzdrže od ‘govora mržnje’, naročito u medijima”, već i da “ustanove zakonske okvire za tretiranje ‘govora mržnje’ unutar građanskog, krivičnog i upravnog prava“, što će omogućiti sudskim vlastima da „usklađeno poštivanje slobode izražavanja s poštivanjem ljudskog dostojanstva i zaštitom ugleda i prava drugih“.

1.3. Praksa Evropskog suda

Evropski sud, niti u jednoj odluci, nije dao preciznu definiciju pojma „govor mržnje“. Umjesto toga, Evropski sud se u nekim svojim presudama poziva na „sve oblike izražavanja kojima se širi, podstiče, promovira ili opravdava mržnja zasnovana na netoleranciji (uključujući vjersku netoleranciju)“.⁸ Pri tome, Evropski sud, vrlo pažljivo i obzirno pravi razliku između stvarnog i ozbiljnog podsticanja na ekstremizam s jedne, i prava pojedinaca (uključujući novinare i političare) da iznesu svoje stavove slobodno s druge strane.

Evropski sud uskraćuje zaštitu govoru mržnje primjenjujući dvije mogućnosti koje daje Evropska konvencija: prvo, primjenom člana 17. (zabrana zloupotrebe prava) – kada smatra da sporne izjave predstavljaju govor mržnje i negiraju temeljne vrijednosti Evropske konvencije⁹ i, drugo, primjenom ograničenja predviđenih u stavu 2. člana 10. i 11. Evropske konvencije.

U pravilu, Evropski sud primjenjuje član 17. tako što proglasi neprihvatljivim, zbog nekompatibilnosti sa vrijednostima iz Evropske konvencije, one aplikacije koje su inspirisane totalitarnim doktrinama ili kojima se izražavaju ideje koje predstavljaju prijetnju demokratskom poretku i mogu voditi ponovnoj uspostavi totalitarnog režima.

- U predmetu *Pavel Ivanov*, aplikant je pred domaćim sudovima osuđen za izazivanje etničke, rasne i vjerske mržnje zbog serije članaka u kojima je prikazivao Jevreje kao „izvor sveg zla u Rusiji“, optužio ih za „kovanje zavjere protiv ruskog naroda“ i, općenito, jasno ispoljio anti-semitske stavove. Aplikant je u aplikaciji Evropskom sudu čak kritikovao ruske sudove zato što nisu proveli vještačenje kojim bi se, kako je tvrdio,

---

⁷ (No. R (97) 20), dostupno na:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=568168&SecMode=1&DocId=582600&Usage=2>

⁸ Bilj. 3.

⁹ Član 17. Evropske konvencije naslovljen je kao „Zabrana zloupotrebe prava“ i glasi: „Ništa u ovoj konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumijeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku djelatnost ili izvrše neki čin koji je usmjeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj mjeri od one koja je predviđena Konvencijom.“

dokazala istinitost tvrdnji o tome da „Jevreji nisu nacija“. Evropski sud je zaključio da se aplikant ne može ne može uživati zaštitu iz člana 10. Evropske konvencije. Naime, Evropski sud je ukazao da je aplikant u svojim tekstovima „podsticao na mržnju prema Jevrejima“ i zagovarao nasilje protiv određene etničke grupe, te je naglasio da je takav „uopćen i žestok napad na jednu etničku grupu suprotan vrijednostima koje se nalaze u temeljima Konvencije, naročito toleranciji, društvenom miru i nediskriminaciji“. Zbog toga je Evropski sud, pozivom na član 17. Evropske konvencije, aplikaciju proglasio nedopustivom.¹⁰

- U predmetu *Norwood*, aplikant se žalio na kršenje prava na slobodu izražavanja zato što je osuđen za teško neprijateljstvo prema vjerskoj grupi zato što je na prozoru istakao platak partije čiji je član bio, a na kojem je, uz sliku njujorških „Twin Towers“ u plamenu“ bio i tekst „Islam napolje iz Britanije – Zaštitite britanski narod“. Primjenom principa iz člana 17. Evropske konvencije, Evropski sud je zaključio da se aplikant ne može pozivati na zaštitu koju pruža član 10. Evropske konvencije, zato što takav generalni i teški napad na pripadnike jedne vjerske grupe, koji tu cijelu povezuje sa teškim djelom terorizma, nije u skladu sa vrijednostima koje proklamuje i garantuje Evropska konvencija.¹¹

Evropski sud, primjenom člana 17. Evropske konvencije, sprečava i promoviranje revizionizma i negacionizma, kao specifične kategorije rasističkih komentara kojima se poriču zločini protiv čovječnosti, holokaust i podsticanje na mržnju prema Jevrejima, te takve izjave vrlo jasno isključuje iz zaštite koju pruža član 10. Evropske konvencije. Tako u predmetu *Gaurody*, koji predstavlja prekretnicu u primjeni člana 17. Evropske konvencije jer su navedeni principi prvi put primijenjeni, Evropski sud je jasno naglasio:

Poricanje zločina protiv čovječnosti je, stoga, najozbiljniji oblik rasnog ponižavanja Jevreja i podsticanja na mržnju prema njima. Poricanje ili prerađivanje ove vrste istorijskih činjenica umanjuje vrijednosti na kojima počiva borba protiv rasizma i anti-semitizma i predstavlja ozbiljnu prijetnju javnom miru. Takva djela su u suprotnosti sa demokratijom i ljudskim pravima zato što se njima krše prava drugih. Zagovarači takvih djela nesumnjivo imaju idejne projekte koji ulaze u kategoriju ciljeva zabranjenih članom 17. Konvencije.¹²

Drugi pristup Evropskog suda, kroz ocjenu opravdanosti ograničenja slobode izražavanja, odnosno ocjenu postojanja balansa između sukobljenih prava, podrazumijeva primjenu principa iz člana 10. stav 2. Evropske konvencije. Prilikom ovakvog ispitivanja navoda o kršenju slobode izražavanja, Evropski sud mora odgovoriti na tri pitanja: 1) je li miješanje u pravo na slobodu izražavanja propisano zakonom; 2) ima li takvo miješanje legitiman cilj;¹³ i 3) da li je miješanje u slobodu izražavanja bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

¹⁰ *Pavel Ivanov protiv Rusije*, apl.br. 35222/04, odluka od 20.2.2007. godine.

¹¹ *Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, apl. br. 23131/03, odluka od 16.11.2004. godine.

¹² *Garaudy protiv Francuske*, apl. br. 65831/01, odluka od 24.6.2003. godine. Vidjeti i *Lehideux i Isorni protiv Francuske*, presuda od 23.9.1998. godine.

¹³ Legitiman cilj, u skladu sa stavom 2. čl. 10., može biti: a) zaštita općih interesa (nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala); b) zaštita prava drugih osoba (zaštita ugleda ili prava drugih ili sprečavanja odavanja povjerljivih informacija); i c) očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

- U predmetu *Jersild*, Evropski sud je utvrdio kršenje prava na slobodu izražavanja kada je novinar osuđen pred domaćim sudovima zato što je, u televizijskom interview-u sa pripadnicima ekstremne grupe mladih, dozvolio da oni iznesu rasističke stavove. Uprkos tome što su javno izneseni takvi stavovi, Evropski sud je smatrao da svrha tog javnog interview-a nije bila propaganda rasističkih ideja i mišljenja. Naime, Evropski sud je ukazao da se „metode objektivnog i balansirano izvještavanja mogu značajno razlikovati što, između ostalog, zavisi o mediju u pitanju. Stoga nije zadatak [Evropskog suda] niti domaćih sudova da svojim mišljenjem supstituiraju mišljenje medija o tome koju će tehniku izvještavanja novinar primijeniti“. Dalje, Evropski sud je ukazao da bi „kažnjavanje novinara za pomaganje u širenju izjava druge osobe u interview-u ozbiljno ugrozilo doprinos medija debati o pitanjima od javnog interesa i ne bi trebalo biti predviđeno osim ako postoje naročito jaki razlozi za to“.¹⁴

Međutim, zanimljivo je da je u ovom predmetu sedam sudija izdvojilo mišljenja jer nisu smatrali da je kažnjavanjem novinara prekršeno pravo na slobodu izražavanja. U ovim izdvojenim mišljenjima je naglašeno, između ostalog, da iako Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije „vjerovatno ne zahtijeva kažnjavanje novinara za televizijsku emisiju ove vrste [...] mediji također imaju obavezu da zauzmu jasan stav u vezi sa rasnom diskriminacijom i mržnjom“. Dakle, dobra namjera novinara nije u takvoj situaciji dovoljna, naročito kada je sam novinar isprovocirao rasističke izjave. Također je rečeno i sljedeće:

Želi se odbraniti emisija pozivajući se da je trebala podstaknuti zdravu reakciju među gledaocima. To je pokazivanje optimizma koji je, u najmanju ruku, opovrgnut iskustvom. Veliki broj mladih ljudi danas, čak i veliki dio ukupne populacije, nalazi se ophrvan životnim teškoćama, nezaposlenošću i siromaštvom i jedva čekaju da pronađu „žrtvene jarce“ koje im neko neoprezno ponudi; novinar koji je odgovoran za emisiju – ovo je važna napomena – nije ni na koji način stvarno pokušao da ospori mišljenja koja su predstavljena, što je bilo neophodno da bi se umanjio utjecaj takvih izjava, bar u odnosu na gledaoce.

- U predmetu *Sürek* (br. 2) sud je utvrdio kršenje prava na slobodu izražavanja kada je aplikant bio osuđen zato što je objavio imena zvaničnika koji su bili odgovorni za borbu protiv terorizma. Imajući u vidu ozbiljnost prekršaja ovih zvaničnika koje su počinili, Evropski sud je zaključio da javnost ima legitiman interes da bude informisana ne samo o njihovom ponašanju već i o njihovom identitetu. U svakom slučaju, ta informacija je već bila objavljena u drugim novinama zbog čega je, prema mišljenju suda, interes da se njihov identitet zaštititi bio „značajno smanjen“. Također, Evropski sud je naveo da su krivična osuda i kazna koja je izrečena mogle obeshabriti medije da doprinose otvorenoj raspravi o pitanjima od javnog interesa.¹⁵
- U predmetu *Gündüz*, Evropski sud je zaključio da je prekršeno pravo na slobodu izražavanja kada je vođa jedne vjerske sekte u Turskoj, kažnjen zato što je u televizijskoj emisiji „pokazao nepopustljiv stav prema i duboko neslaganje sa sadašnjim institucijama u Turskoj“. Sud je zaključio da se takav istup nije mogao smatrati pozivom na nasilje ili „govorom mržnje“ koji je zasnovan na vjerskoj netoleranciji. Osim toga, Evropski sud je

¹⁴ *Jersild protiv Danske*, presuda od 23.9.1994. godine, serija A br. 298, t. 31

¹⁵ *Sürek vs. Turske*, presuda od 8. jula 1999. godine, aplikacija br. 24122/94

ukazao da su domaći sudovi morali pokloniti veću pažnju činjenici da je aplikant učestvovao u vrlo živoj javnoj debati. Naglašavajući da izjave kojima se propagira, podstiče ili opravdava mržnja zasnovana na netoleranciji, uključujući i vjersku netoleranciju, ne uživaju zaštitu člana 10. Evropske konvencije, Evropski sud je ipak naglasio da „samo odbrana šerijata, bez pozivanja na nasilje da se takav sistem uspostavi, ne može se smatrati 'govorom mržnje'“.¹⁶

- U predmetu *Bodrožić*, Evropski sud je zaključio da je prekršeno pravo na slobodu izražavanja novinaru koji je svom tekstu jednog historičara nazvao „fašistom“ i „idiotom“ zbog izjava datih u TV interview-u o tome da je „Baranja bila pod hrvatskom okupacijom, da su Slovaci, Rumuni a naročito Mađari u Vojvodini bili kolonisti, [...] te da u Vojvodini nema Hrvata, a da su Mađari većinom Slaveni jer imaju 'tako lijepa slavenska lica'“. Aplikant je pred domaćim sudom proglašen krivim za uvredu i klevetu i kažnjen novčanom kaznom. U vezi s tim, Evropski sud je naglasio da termini „fašist“ i „idiot“, koji se općenito mogu smatrati uvredljivim, „mogu biti u određenim okolnostima smatrani prihvatljivom kritikom“, ta da se u konkretnom slučaju moraju „posmatrati u kontekstu“. Evropski sud je istakao da iako se historičar u svom tekstu nije ni na koji način oslanjao na fašizam kako su ga definisali domaći sudovi, „razumljivo je zašto je aplikant, koji ima drugačije političke poglede, mogao interpretirati izjave [historičara] kao implikaciju na određeni stepen netolerancije prema nacionalnim manjinama“. Sud je ocijenio da aplikant jeste u svom novinskom tekstu koristio „teške riječi“, ali da su njegove izjave predstavljale „reakciju na provokativan interview u kontekstu slobodne debate o pitanju od općeg interesa u demokratskom razvoju njegove regije i zemlje u cijelosti“, ta da sadržaj tih izjava nije „podsticao na nasilje“. Sud je zaključio da su domaći sudovi vrlo usko tumačili šta se može smatrati „prihvatljivom kritikom“, te da uopće nisu analizirali da li se aplikantove izjave mogu smatrati „vrednosnim sudovima koji se ne dokazuju“, kao i da su propustili „na odgovarajući način analizirati proporcionalnost u kontekstu u kojem je izjava data“. Zbog toga je zaključeno da je krivični postupak protiv apelanta u konkretnom slučaju rezultirao kršenjem njegovog prava na slobodu izražavanja.¹⁷
- U predmetu *Féret*, Evropski sud je zaključio da nema kršenja prava na slobodu izražavanja u situaciji kada je aplikant, koji je bio član belgijskog parlamenta i predsjednik Partije nacionalnog fronta, kažnjen zbog podsticanja na rasnu diskriminaciju. Naime, tokom izborne kampanje dijeljeni su letci ove partije sa sloganima „Ustanite protiv islamizacije Belgije“, „Stop prevarnoj integracijskoj politici“ i „Pošaljite nezaposlene vanevropskog porijekla kući“, a aplikant je gonjen kao autor spornih letaka, kao njihov odgovorni urednik i kao vlasnik internet stranice na kojoj su neki od njih objavljavani. Evropski sud je u presudi naglasio da smatra da

za podsticanje na mržnju nije nužno potrebno pozivanje na neki od činova nasilja ili na neko drugo kažnjivo djelo. Povrede počinjene vrijeđanjem, izvrgavanjem podsmjehu ili klevetanjem nekih dijelova stanovništva ili nekih njegovih specifičnih grupa, kao što je to bilo u konkretnom slučaju, dovoljne su da bi organi vlasti dali prednost borbi protiv

¹⁶ Presuda *Gündüz*, bilj. 3.

¹⁷ *Bodrožić vs. Srbije*, presuda od 23. juna 2009. godine, aplikacija broj 32550/05

rasističkog govora u odnosu na neodgovornu slobodu izražavanja koja vrijeđa dostojanstvo, ili čak ugrožava bezbjednost tih dijelova ili tih grupa stanovništva. Politički govori koji podstiču na mržnju zasnovanu na vjerskim, etničkim ili kulturnim predrasudama predstavljaju opasnost za društveni mir i za političku stabilnost u demokratskim državama.

Također, Evropski sud je ponovo naglasio da

ne osporava da političke partije imaju pravo da javno brane svoje stavove, čak i ako neki od njih povređuju, šokiraju ili zabrinjavaju jedan dio stanovništva. One se, dakle, mogu zalagati za rješavanje problema u vezi s useljeništvom. Međutim, one moraju izbjegavati da to čine zalažući se za rasnu diskriminaciju i pribjegavajući uvredljivim ili ponižavajućim izrazima ili stavovima, jer takvo ponašanje može izazvati u javnosti reakcije koje su nespojive sa mirnom društvenom atmosferom i potkopati povjerenje u demokratske institucije.

Primjenjujući ove principe, Evropski sud je zaključio da su aplikantove izjave bile takve da su mogle izazvati ostječaj nepovjerenja, odbacivanja i, čak, mržnje prema strancima, naročito među onima „koji manje znaju“. Takve izjave, „date u kontekstu izbora“, imale su „pojačanu rezonancu u javnosti“ i, prema ocjeni Evropskog suda, predstavljale su podsticanje na rasnu mržnju. Zbog toga je sud zaključio da je kažnjavanje aplikanta zbog takvih izjava bilo opravdano radi sprečavanja nemira i zaštite prava osoba koje pripadaju useljeničkoj zajednici.¹⁸

- U predmetu *Vejdeland i dr.*, Evropski sud je zaključio da nije prekršeno pravo aplikantata na slobodu izražavanja time što su pred domaćim sudom kažnjeni zbog „agitacije protiv nacionalne ili etničke grupe“. Naime, aplikanti su u srednjoj školi dijelili letke u kojima su bile izjave o tome da je homoseksualnost „devijantna seksualna naklonjenost“, da ima „moralno destruktivne posljedice na bit društva“, da je odgovorna za razvoj i širenje AIDS-a i HIV-a, i sl. Evropski sud je ukazao da „raspirivanje mržnje ne obuhvata nužno poziv na čin nasilja ili druga krivična dela. Napadi na lica počinjeni vrijeđanjem, ismijavanjem ili klevetanjem određenih grupa stanovništva mogu biti dovoljni kako bi se vlasti opredijelile za suzbijanje rasističkog govora uprkos slobodi izražavanja koja se ostvaruje na neodgovoran način“. Također, sud je naglasio da je diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ozbiljan oblik diskriminacije isto kao i diskriminacija na osnovu „rase, porijekla i boje“. Evropski sud je također primijetio da je Vrhovni sud Švedske „priznao pravo aplikantata da izražavaju svoje ideje ali je istovremeno naglasio da ljudi pored sloboda i prava imaju i obaveze; jedna od tih obaveza je da u najvećoj mogućoj mjeri izbjegavaju izjave koje neopravdano vrijeđaju druge i predstavljaju napad na njihova prava“. Osim toga, Evropski sud je zaključio da su domaći sudovi pravilno zaključili da su sporne izjave bile „nepotrebno uvredljive“, da su leci bile dijeljene učenicima „u osjetljivim godinama“ i to u školi koju aplikanti nisu pohađali i u koju im nije bio dozvoljen pristup. Također, Evropski sud je uzeo u obzir i vrstu i visinu kazni koje su izrečena aplikantima (uslovne osude i novčane kazne od 200 do 2.000 Eura), te je zaključio nisu bile pretjerane, te da je, uzevši sve u obzir, miješanje u pravo aplikantata na slobodu izražavanja bilo „neophodno u demokratskom društvu“.¹⁹

¹⁸ *Féret protiv Belgije*, apl.br. 15615/07, odluka od 16.7.2009. godine.

¹⁹ *Vejdeland i dr. protiv Švedske*, apl. br. 1813/07, presuda od 9.2.2012. godine.

1.4. Elementi govora mržnje iz prakse drugih organa za zaštitu ljudskih prava

Problemom postavljanja granice između slobode izražavanja i govora mržnje, bavila su se i druga međunarodna tijela, kao što su Komitet UN-a za ljudska prava, Komitet za uklanjanje svih oblika rasne diskriminacije i Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI), pri čemu su odredili još neke elemente koji omogućavaju da se odredi o kakvoj se vrsti izražavanja radi. To su:

- Svrha sporne izjave. Npr. UN Komitet za ljudska prava smatra da je ograničenje slobode izražavanja dozvoljeno i, čak, neophodno ako se izjavama podstiče rasna ili vjerska mržnja.
- Sadržaj sporne izjave. ECRI, tako, smatra da javno podsticanje na nasilje, mržnju ili diskriminaciju protiv osobe ili grupe na osnovu, npr. njihovog vjerskog ili etničkog porijekla, mora biti kažnjivo po zakonu. U vezi s tim, ECRI je u svojoj Općoj preporuci broj 7 o državnoj zakonskoj regulativi za suzbijanje rasizma i rasne diskriminacije (Opća preporuka br. 7²⁰) nabrojao djela koja bi trebala biti kažnjiva po zakonima država članica Vijeća Evrope, i to: javno podsticanje na rasističko nasilje, mržnju ili diskriminaciju, rasističke uvrede i klevete, izražavanje rasističke ideologije, širenje ili distribuciju rasističkog materijala i poricanje ili opravdavanje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Također, ECRI preporučuje da krivični zakoni država članica „trebaju eksplicitno propisati da rasističke pobude predstavljaju otežavajuću okolnost u odnosu na sva krivična djela“.²⁰
- Kontekst u kojem je izjava data. Kod ocjene konteksta, bitna je pozicija autora sporne izjave, odnosno na kakvom se položaju nalazi i kakav utjecaj može imati na publiku kojoj prenosi spornu izjavu.
- Priroda i ozbiljnost miješanja u slobodu izražavanja. Uzima se u obzir sankcija koja je nametnuta radi ograničenja slobode izražavanja.

Može se zaključiti da je identifikacija izjava koje mogu biti klasificirane kao „govor mržnje“ traži pažljivu analizu svih parametara koji su se iskristalisali kroz međunarodne dokumente i kroz praksu organa koji se bave zaštitom ljudskih prava. Ono što dodatno komplikuje takvu pažljivu procjenu je činjenica da govor mržnje, osim u izjavama koje, zbog svoje prirode, nikako ne mogu uživati zaštitu slobode izražavanja, često može biti skriven i u izjavama koje su, na prvi pogled, racionalne i prihvatljive. U takvom slučaju potrebno je pažljivo primijeniti sve navedene parametre kako bi se uočila razlika između izjava koje, iako uvredljive prirode, ipak uživaju zaštitu koju pruža pravo na slobodu izražavanja od izjava koje takvu zaštitu ne mogu uživati i koje se mogu okarakterisati kao govor mržnje.

2. Regulisanje govora mržnje u BiH

---

²⁰ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf

Iako ni u Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavu Federacije BiH niti Ustavu Republike Srpske nema eksplicitne zabrane „govora mržnje“, u njima ipak postoji vrlo široka ustavno-pravna osnova da se zaštite ljudska prava i osnovne slobode i od izjava koje se mogu okarakterisati kao govor mržnje. Takva ustavna osnova, koja podrazumijeva i direktnu primjenu međunarodnih standarda ljudskih prava i osnovnih sloboda uključujući i zaštitu od diskriminacije i rasizma, ostavlja dovoljno prostora za daljnje zakonodavno djelovanje u cilju zaštite od „govora mržnje“ koji podstiče, opravdava ili veliča diskriminaciju po bilo kom osnovu.²¹

Međutim, pravni okvir za sprečavanje govora mržnje u BiH još nije usklađen sa svim navedenim međunarodnim standardima i preporukama koje je BiH dobila od nadzornih tijela. Zbog toga, ali i zbog zapaženog pojačanog govora mržnje u javnom prostoru, ECRI je u izvještaju iz 2010. godine, izrazio duboku zabrinutost što „političke stranke i dalje koriste nacionalističke argumente u javnom govoru“, kao i zato što su „posljednjih nekoliko godina, visoki politički lideri, na primjer, javno negirali zločine protiv čovječnosti koji su priznati od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, planirali posjete osuđenim ratnim zločincima u susjednim državama, podizali istaknute simbole jednog konstitutivnog naroda, vrijeđajući osobe koje pripadaju drugim etničkim grupama, te izjavljivali da neće prihvatiti da im sudi sudija koji pripada drugom konstitutivnom narodu“. ECRI je naročito ukazao da je zabrinjavajuće to što „politički lideri na visokim pozicijama ne samo da ne osuđuju takvu vrstu javnog govora, nego i sami u njemu učestvuju“. U vezi s tim, ECRI je naglasio „da je javni govor u kojem se drugi (koji se razlikuju, npr., po njihovom etničkom porijeklu ili vjerskim uvjerenjima), prikazuju kao isključiviti krivci za probleme cijelog društva, [...] duboko štetan ne samo za pojedince nego i za društvo u cjelini“. Stoga je u preporukama u vezi sa ovim problemom, ECRI pozvao političke lidere „da zaustave spiralu netolerantnog nacionalističkog govora čija je primarna zadaća pripisivanje krivice nekom drugom i rasplamsavanje napetosti umjesto izgradnje povjerenja između etničkih grupa“. Također, ECRI je ponovo ukazao na neophodnost zakonske zabrane podsticanja mržnje „koje će biti primjenljivo na sve političare koji daju rasističke i ksenofobične izjave odnosno primjedbe“, ali i da se preduzmu „ad hoc mjere posebno u pravcu suzbijanja kooorštenja etnički zapaljivog javnog govora od strane političkih vođa, uključujući npr. Zakonske odredbe koje dopuštaju zabranu javnog finansiranja za političke stranke čiji su članovi odgovorni za rasističke ili diskriminatorne postupke“.²²

Istovremeno, ECRI je ukazao da BiH čini neprekidne napore, „zajedno sa Regulatornom agencijom za komunikacije, u pravcu poduzimanja potrebnih mjera protiv širenja poruka koje podstiču nasilje motivisano govornom mržnje putem štambanih, audiovizuelnih i elektronskim medija i novih telekomunikacionih tehnologija“, ali i da je „duboko zabrinut zbog izvještaja jednog broja izvora koji naglašavaju da je govor mržnje u medijima u porastu kao i nacionalistička i zapaljiva retorika u medijima“, da mediji „često izvještavaju bez ikakvog kritičkog osvrt, intenzivirajući netolerantni javni govor političara prilikom emitovanja vijesti na etnički pristrasan način, ili da akcentuju etničko porijeklo osumnjičene osobe bez obzira da li je takvo pominjanje uopšte relevantno za datu temu“, kao i da mediji „sve više postaju

---

²¹ Više o ustavno-pravnom okviru vidjeti u T. Cvjetičanin, S. Sali-Terzić, S. Dekić: *Strategije isključivanja: Govor mržnje u BH javnosti*, Media Centar, 2010., dostupno na: <http://www.media.ba/bs/content/consectetuer-iustum-rusticus-utinam>

²² Izvještaj ECRI-a za BiH (četvrti ciklus monitoringa), usvojen 7.12.2010., objavljen 8.2.2011., str. 25, dostupan na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bosnia_herzegovina/BIH-CBC-IV-2011-002-BIH.pdf

instrumentalizirani, između ostalog, i od strane političara koji koriste nacionalne, etničke i vjerske poruke kao sredstvo etničke i vjerske netolerancije kao bi sebi opskrbili određeni uticaj“. Imajući to u vidu, ECRI je ohrabrio vlasti u BiH „da izvrše uticaj na medije, bez zadiranja u njihovu uredničku nezavisnost“ kako bi se obezbijedilo izvještavanje koje neće doprinosti stvaranju nerpijateljske atmosfere, ali i radi ostvarivanja proaktivne uloge medija u suprotstavljanju takvoj atmosferi. Istovremeno, vlastima je preporučeno da „mediji koji narušavaju zabranu podsticanja mržnje budu propisano krivično gonjeni i kažnjeni“.²³

2.1. Krivično-pravna zaštita

Krivično-pravna zaštita u BiH protiv govora mržnje još nije zadovoljavajuća, jer niti u jednom krivičnom zakonu u BiH, rasističke uvrede i klevete, izražavanje rasističke ideologije, širenje ili distribuciju rasističkog materijala i poricanje ili opravdavanje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina nisu definisani kao krivično djelo, niti je propisano da će rasističke pobude predstavljati otežavajuću okolnost u odnosu na sva krivična djela. Osim toga, kako je to i ECRI primijetio, u BiH još nije sankcionisano negiranje holokausta, genocida i ratnih zločina, uprkos jasnoj međunarodnoj obavezi. Također, krivični zakoni ni na koji način ne regulišu sve učestaliji, veoma raširen i dostupan veoma širokom krugu korisnika govor mržnje putem Interneta, iako je Dodatni protokol uz Konvenciju o cyber kriminalu BiH ratifikovala još 2006. godine.²⁴

2.2. Zaštita koju propisuju drugi zakoni

S druge strane, nešto određenija definicija pojma govora mržnje može se naći u Zakonu o zabrani diskriminacije iz 2009. godine,²⁵ koji eksplicitno propisuje da je podsticanje na diskriminaciju „svako zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje“ i da je zabranjeno (član 4. stav 6.). Međutim, iz teksta ovog zakona nije jasno kako će se u praksi provesti ovakva zabrana, osim što se propisuje da „svako lice ili grupa lica koja smatra da je diskriminirana može tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka“. U takvoj situaciji, kada postoje značajni nedostaci u krivičnom zakonodavstvu u vezi sa kriminalizacijom govora mržnje, ne može se očekivati da će biti moguće ostvariti adekvatnu zaštitu pozivanjem na Zakon o zabrani diskriminacije.

Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine²⁶ zabranjuje diskriminaciju po osnovu spola i spolne orijentacije i propisuje da je zabranjeno „javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol“, te obavezu medija da kroz programske koncepte razvijaju svijest o ravnopravnosti spolova (član 21. st. 2. i 3.). Međutim, kad je u pitanju sudska zaštita, Zakon o ravnopravnosti spolova upućuje na „zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o o tom pravu kao glavnom pitanju, a može se tražiti i zaštita u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani

---

²³ *Idem.*, str. 26.

²⁴ Opširnije u *Strategije isključivanja*, bilj. 21.

²⁵ Sl. gl. BiH br. 59/09

²⁶ Sl. gl. BiH br. 16/03, 102/09 32/10, dostupan i na: <http://www.arsbih.gov.ba/bhs/pravni-okvir/zakon-o-jednakosti-spolova-u-bih>

diskriminacije BiH“ (član 23.). Također, iako Zakon o ravnopravnosti spolova eksplicitno propisuje da je nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje na osnovu spola, „kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet“ neke osobe, krivično djelo za koje je moguće izreći kaznu od 6 mjeseci do 5 godina zatvora, nema podataka o tome da li je i u koliko slučajeva vođen takav postupak i kako je okončan. Naprotiv, u slučaju koji je javnosti poznat kao Queer festival, niti jedna institucija nije reagovala zbog nasilja izvršenog prema posjetiocima festivala organizovanog 2008. godine, a zbog nepreduzimanja bilo kakvih koraka radi krivičnog gonjenja napadača, 2011. godine je podnesena apelacija Ustavnom sudu BiH, koji o predmetu u vrijeme nastanka teksta još nije bio odlučio.²⁷

Bitno je pomenuti i Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH (Zakon o slobodi vjere) zabranjuje svaku diskriminaciju koja je zasnovana na vjeri ili uvjerenju „kako je to definirano ovim zakonom“, te propisuje da je crkvama i vjerskim zajednicama „zabranjeno da u propovijedanju vjere i drugim djelovanjima šire netrpeljivost i predrasude prema drugim crkvama i vjerskim zajednicama, prema njihovim vjernicima ili prema građanima bez vjerskog opredjeljenja, da onemogućuju slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja, da djeluju na način koji je protivan pravnom poretku, javnoj sigurnosti, moralu ili na štetu života i zdravlja, odnosno na štetu prava i sloboda drugih“. Ova odredba suštinski predstavlja zabranu govora mržnje, ali samo na nivou proklamacije takve zabrane, jer zakon ne propisuje bilo kakve sankcije. Ovo znači da bi se zaštita trebala ostvarivati putem krivično-pravne zaštite u koje, kako je već rečeno nije adekvatno.

2.3. Regulacija i samoregulacija u oblasti medija

Kodeks o emitiranju radio televizijskog programa Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) eksplicitno zabranjuje govor mržnje tako što radio i televizijskim kućama zabranjuje emitovanje materijala koji prenose „jasan i neposredan rizik od podsticanja etničke ili vjerske mržnje između zajednica u Bosni i Hercegovini, ili koji može biti protumačen u smislu poticanja na nasilje, nered i nemire“.²⁸ Programski sadržaji navedenih medija ne smiju biti usmjereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina, niti izazivanje nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti ili mržnje, a zabranjeno je emitiranje sadržaja kojim se pripadnost etničkoj grupi, spol ili seksualna opredijeljenost potenciraju kao oblik diskriminacije prema navedenim kategorijama. Također, elektronski mediji su dužni izbjegavati korišćenje uvredljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom, bilo kojom, društvenom grupom. Izuzetak predstavlja, isključivo, korištenje materijala u kojima se govor mržnje koristi kao dio naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada, s tim da predstavljaju dio objektivne novinarske informacije i da su objavljeni bez namjere da se podstiču zabranjene radnje, odnosno sa namjerom da se kritički ukaže na takve radnje.

Za kršenje navedenih odredaba Kodeks propisuje sankcije u vidu „izvršnih mjera“ propisanih u Zakonu o komunikacijama²⁹ i to u rasponu od usmenog ili pismenog upozorenja do oduzimanje

---

²⁷ Edina Nurikić, *Queer Sarajevo festival 2008: Kolaps sistema*, <http://www.diskriminacija.ba/node/72>

²⁸ <http://www.rak.ba/hr/broadcast/c-actvts/?cid=4657>

²⁹ <http://www.rak.ba/bs/legal/?cid=2428>

dozvole,³⁰ odnosno na osnovu Pregleda povreda i odgovarajućih kazni koje izriče Regulatorna agencija za komunikacije, koji je donesen na osnovu Zakona o komunikacijama. U praksi se ova odredba primjenjuje redovno.³¹ Npr. odlukom RAK-e od 5. januara 2010. JP Radio postaja Široki Brijeg kažnjena je novčanom kaznom od 1000,00 KM jer je

tokom navijačkih nereda u Širokom Brijegu 4. oktobra 2009. godine izvještavala o događajima na način koji može biti protumačen u smislu poticanja na nasilje, nered i nemire, čime su prekršeni član 3. stav 2. "Opšti principi", kao i član 4. "Govor mržnje" Kodeksa o emitovanju RTV programa.³²

S druge stranje, analizom programa „Priče o pjesmama: Sprem'te se sprem'te“ kojeg je RTRS emitovala 28. februara 2010 godine RAK nije utvrdila da se ne radi o govoru mržnje zato što je

ustanovila da se radi o dokumentarnom programu na temu nastanka pjesme „Sprem'te se sprem'te“, o čemu su govorili različiti sagovornici, te emitovani različiti arhivski snimci, predstavljajući pjesmu u različitim istorijskim kontekstima. Emitovanje pjesme „Sprem'te se sprem'te“ kao dijela autorsko/dokumentarnog rada u ovom slučaju, po svom sadržaju, isključivo pruža informacije o nastanku i korištenju same pjesme kroz vrijeme.³³

Kako izvještavaju predstavnici RAK-e, od 2001. godine broj prijava zbog govora mržnje u medijima je u stalnom padu, a u 2012. godini RAK-i nije bio prijavljen niti jedan slučaj govora mržnje.³⁴ Može se pretpostaviti da je jedan od razloga i taj što je u istom periodu došlo do porasta broja korisnika interneta, koji sada počinje predstavljati jedan od najvećih kanala kojima se govor mržnje širi.

2.4. Govor mržnje putem interneta

Često se može čuti da je, povećanjem korištenja interneta i raznih društvenih mreža, govor mržnje u BiH evoluirao, odnosno promijenio oblik i nositelje, a da su oni koji se koriste govorom mržnje putem interneta uglavnom sakriveni zato što su anonimni ili imaju lažne profile. Onemogućavanje govora mržnje u medijima i na internetu je princip ugrađen u Kodeksom za štampu i online medije Vijeća za štampu.³⁵ Žalbe o govoru mržnje u medijima i na internetu

---

³⁰ „Agencija je ovlaštena da primjenjuje izvršne mjere srazmjerno prekršajima kako slijedi:

- a) usmena ili pismena upozorenja;
- b) inspekcijski pregled sredstava za koje je izdata dozvola;
- c) konkretan zahtjev za preduzimanje određene radnje ili obustavu, koji se mora ispoštovati u okviru zadatog roka;
- d) iznos određene novčane kazne ne smije biti veći od 150.000 KM u slučaju namjerne povrede ili povrede iz nehata pojedinih odredbi zakona ili uslova koji se navode u izdatoj dozvoli ili kodeksima rada i pravilima Agencije. Iznos izrečene novčane kazne srazmjernan je težini prekršaja i, tamo gdje je primjenjivo, bruto finansijskom prihodu ostvarenom na osnovu prekršaja. U slučaju da se povrede ponove, izrečena novčana kazna ne smije biti veća od 300.000 KM. Agencija izrađuje pregled povreda i odgovarajućih kazni, koji usvaja Vijeće ministara;
- e) nalog za obustavu emitiranja ili pružanja javnih telekomunikacionih usluga na period ne duži od tri mjeseca;
- f) oduzimanje dozvole.“

³¹ <http://www.rak.ba/bs/legal/?cid=5281>, vidjeti čl. 17.

³² <http://www.rak.ba/bs/public-affairs/press/>

³³ *Idem.*

³⁴ <http://www.bhmagazin.com/bih-index/item/9651-okrugli-stol-o-zaustavljanju-i-ka%C5%BEnjavanju-govora-mr%C5%BEnje-u-medijima.html>

³⁵ http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs

podnose se Žalbenoj komisiji Vijeća za štampu, koja opet nema mehanizme za sankcionisanje onih koji krše princip zabrane, već zavisi od saradnje sa nadležnim organima gonjenja. Naime, Žalbena komisija može ispitati slučaj povodom kojeg mu je podnesena žalba, ukazati na problem i dati preporuku, ali ne može nametnuti bilo kakvu sankciju. Npr. u slučaju poznatom kao „slučaj Galić“, Žalbena komisija je razmotrila 15 žalbi na pisanje štampanih i online medija, od kojih se najveći broj odnosio na pisanje medija i komentare posjetilaca portala o dešavanjima u vezi sa projekcijom filma „Neđo od Ljubuškog“.³⁶ Žalbena komisija je zaključila da je zabrinjavajuće to što „[n]ajveći dio pomenutih tekstova i komentara sadrži, na žalost, primjere širenja mržnje i huškanja, brutalne diskreditacije ljudi, diskriminacije ili poništavanja temeljnih moralnih i općih ljudskih vrijednosti“, te je apelovala „na urednike medija i novinare, da se daleko odgovornije angažuju na afirmaciji, prije svega, profesionalnog novinarstva“ i na dosljednu primjenu Kodeksa.³⁷

Da bi se princip zabrane govora mržnje što efikasnije primijenio u praksi, Vijeće za štampu je pokrenulo i akciju pod nazivom „Niste nevidljivi“, kojoj je upravo cilj da, u saradnji sa nadležnim organima, oni koji šire govor mržnje putem društvenih mreža i interneta općenito, budu sankcionisani na odgovarajući način.³⁸ procesuiranje i sankcionisanje onih koji putem raznih društvenih mreža i interneta općenito šire govor mržnje.

3. Zaključak

Govor mržnje je i dalje, na razne načine, prisutan u bosanskohercegovačkoj društvenoj i političkoj sceni. Na žalost, jedan od glavnih problema je nespремnost da se dosljedno provodi načelo vladavine prava, odnosno da se dosljedno primjenjuju zakoni i afirmišu standardi ljudskih prava, te da se suzbija diskriminacija u svakom obliku i na svaki mogući način. Osim toga, BiH u svom obrazovnom sistemu nema program obrazovanja za ljudska prava i građanskog obrazovanja, što je sigurno veoma ozbiljan problem koji u velikoj mjeri otežava suprotstavljanje govoru mržnje na društvenoj sceni općenito. Govor mržnje, kako to ukazuje i ECRI izvještaj o BiH iz 2010. godine, vodi u političko nasilje, dovodi do najtežih kršenja ljudskih prava i, u krajnjoj liniji, do zločina.

S druge strane, ima i slučajeva namjerno pogrešnog korištenja pojma govora mržnje, sa ciljem onemogućavanja i anatemisanja bilo kakva kritike nečijeg javnog djelovanja ili bilo kakve izjave koja se nekome ne sviđa.³⁹ Osim toga, nerazumijevanje suštine i opsega zaštite slobode

---

³⁶ Nakon što je u javnost prikazan film o njenom pokojnom suprugu, humanisti Neđi Galiću koji je u ratu spasio mnoge bošnjačke porodice, njegova supruga, Štefica Galić, pretučena je i verbalno zlostavljana u svom rodnom Ljubuškom.

³⁷ http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=1247:saoptenje-albene-komisije-vijea-za-tampu-u-bih-povodom-tekstova-i-komentara-u-vezi-sa-sluajem-gali&catid=200:saoptenja-albene-komisije&Itemid=37

³⁸ Bilj. 33.

³⁹ Za ilustraciju može poslužiti publikacija „Reisofobija“ iz 2010. Godine, u kojoj se potpuno nekritički svaka izjava koja negativno govori o nekom potezu ili izjavi bivšeg reisa Mustafe ef. Cerića proglašava islamofobijom, odnosno govorom mržnje. Publikacija dostupna na: http://www.rijaset.ba/images/stories/Za-download/Reisofobija_FA_PDF.pdf

izražavanja i zabrane govora mržnje, dovode do trivijaliziranja ovog pojma, što samo može štetiti naporima da se istinskom govoru mržnje suprotstavi na pravi način.⁴⁰

Da bi se zaista efikasno suprotstavilo govoru mržnje i da bi se, istovremeno, u punoj mjeri sačuvala sloboda izražavanja kao temelj demokratskog društva, potrebno je ispravno prepoznati govor mržnje u svakom obliku i preduzeti mjere koje mogu, između ostalih, uključivati:

- poboljšanje u krivično-pravnoj oblasti, preciznije definisanje i sankcionisanje svih ponašanja koja predstavljaju govor mržnje prema međunarodnim standardima, kako to od vlasti u BiH već niz godina traže nadležne međunarodne institucije;
- podsticanje nadležnih organa krivičnog gonjenja da, do odgovarajućih izmjena krivičnih propisa, koriste već postojeće odredbe koje, iako nedostatne, omogućavaju gonjenje i sankcionisanje javnog govora mržnje;
- donošenje i provođenje tzv. pozitivnih mjera u suprotstavljanju rasizmu i netoleranciji u medijima analizirajući i primjenjujući „dobre prakse“ u drugim evropskim zemljama, uz očuvanje uredničke nezavisnosti;
- podsticanje intervencije medijskih kuća radi iskorjenjivanja ili drastičnog smanjenja rasističkih i netolerantnih izjava radi smanjenja štetnog utjecaja govora mržnje na javnost;
- promjene u školskom sistemu kroz uvođenje obrazovanja za ljudska prava i građansko obrazovanje u osnovnim školama u BiH.

Naravno, ovo su samo neke od mjera koje može preduzeti država radi ispunjavanja svoje pozitivne obaveze – da zaštiti ljudska prava svakoga na svojoj teritoriji. Međutim, ono što je ključno za stvarnu promjenu stanja u bosanskohercegovačkom društvu, a naročito za promjenu vrlo zabrinjavajuće atmosfere netolerancije, ksenofobije, rasizma i drugih manifestacija raznoraznih predrasuda, svakako je promjena svijesti u društvu, za šta su odgovorni svi akteri na društvenoj sceni, a naročito mediji i organizacije civilnog društva.

---

⁴⁰ Vidjeti, npr., <http://manjine.ba/?p=6893>